

نقش ترکان و مغولان
در قلمرو فرهنگ ایران

دکتر محمدتقی امامی خوئی

www.ketab.ir

انشادات نگارستان اندیش

تهران ۱۴۰۰

سرشناسه: امامی خویی، محمد تقی، ۱۳۱۸ -
عنوان و نام پدیدآور: نقش ترکان و مغولان در قلمرو فرهنگ ایران/محمدتقی
امامی خوئی؛ ویراستار ملیحه سرخی کوهی خیلی. مشخصات نشر: تهران: نگارستان
اندیشه، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص.

شابک: 978-622-7754-24-7؛ وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۳۵-۲۴۶؛ همچنین به صورت زیرنویس. نمایه.
موضوع: ترکان -- آسیای مرکزی -- تاریخ. مغولان -- تاریخ. مغولان -- ایران -- تاریخ
Turkic peoples -- Asia, Central -- History. Mongols -- History. Mongols --
Iran -- History

رده بندی کتگه: ۲۶DS. رده بندی دیویی: ۰۰۴۹۴۳۵/۹۵۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۷۷۲۳۰

نقش ترکان و مغولان

در قلمرو فرهنگ ایران

دکتر محمدتقی امامی خوئی

ویراستار: ملیحه سرخی کوهی خیلی

ناشر: نگارستان اندیشه

نمونه خوانی و نمایه سازی: وحید دریاییگی

صفحه آرا: مرتضی انصاف منش

نوبت چاپ: نخست، ۱۴۰۰

تیراژ: ۳۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹،

واحد ۷ تلفن: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۱۶

www.cins.ir. info@cins.ir

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول: نگاهی کلی به حیات اجتماعی و سیاسی قبایل ترک
۱۵.....	محل زندگی و بیلاق و قشلاق ترکان در آسیای مرکزی
۱۶.....	نقش تاریخی کوچ‌نشینان آسیای مرکزی
۱۷.....	تجارت صحرانشینان
۱۹.....	ظهور حاکمیت ترکان در تاریخ
۲۱.....	فصل دوم: اسلام، ترکان و مغولان
۲۱.....	قبول اسلام توسط ترکان
۲۹.....	اهمیت استیلای سلجوقیان
۶۱.....	اسلام در نزد خزرها، بلغارها و قبیچاق‌ها
۷۱.....	قبایل تأثیرگذار ترکان در گسترش اسلام و فرهنگ ایرانی
۷۱.....	قارلوق‌ها
۷۳.....	فرهنگ قراخانیان
۷۸.....	غزنویان
۸۴.....	ورود ترکان از آسیای مرکزی به دایرهٔ مدنیت اسلامی
۹۳.....	خوارزمشاهیان
۱۰۰.....	اویغورها

مغولان	۱۰۴
نقش ایلخانان در گسترش هویت ایرانی	۱۱۲
مغولان شمال خزر	۱۱۴
جغتایان و تیموریان	۱۱۷
فصل سوم: ترکان و حکومت های اسلامی در مصر و سوریه	۱۲۷
مقدمه	۱۲۷
آل طولون	۱۲۸
آل اخشید	۱۲۹
نقش ترکان در حکومت فاطمیان	۱۳۰
نقش ترکان در حکومت ایوبیان	۱۳۲
فصل چهارم: زنان در حکومت ترکان و مغولان	۱۳۹
نقش اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زنان ترک مغول در زمان حاکمیت حکام ترک مغول	۱۳۹
فصل پنجم: ترکان و اسلام در هند	۱۵۷
گسترش اسلام و فرهنگ و ادب ایرانی در هند	۱۵۷
بابریان هند	۱۶۰
فصل ششم: ترکان و اسلام در چین و کره	۱۶۵
گسترش اسلام در شرق دور	۱۶۵
انتشار مغولان در آسیای شرقی و دنیای اسلام	۱۷۰
پیدایش مغولان در آسیای شرقی و چگونگی گسترش قلمرو آنها	۱۷۱
گسترش مغولان به غرب و برقراری ارتباط با دنیای اسلام و خوارزمشاهیان	۱۷۲
گسترش فرهنگ مسلمانان در دوره یوان در چین	۱۷۵
فعالیت مسلمانان اولیه در دربار مغولان	۱۷۹

۱۸۳	فعالیت مسلمانان در دوره یوان
۱۹۰	تأثیر مسلمانان در دربار یوان
۱۹۳	شاخص های فرهنگی
۲۰۲	تماس مسلمانان با کره
۲۰۲	قلمرو شیلا (کره)
۲۰۳	مناسبات کره با مغولان در دوران حکومت یوان ها
۲۰۵	تأثیرات فرهنگی
۲۰۶	آمدن مسلمانان به چین
۲۰۶	جمعیت ترکان مسلمان در کره
۲۰۸	مناسبات مغول و ترک
۲۱۵	تأثیر فرهنگ ترکان در کره
۲۱۸	تأثیر فرهنگ ترکان مسلمان لویغور در کره
۲۲۳	فصل هفتم: ترکان و اسلام در ژاپن در دوره معاصر
۲۲۳	چگونگی گسترش اسلام در ژاپن
۲۲۸	مهاجرت ترکان به شرق دور بعد از انقلاب اکتبر
۲۲۹	سکونت ترکان در ژاپن و فعالیت فرهنگی آنها
۲۳۲	فعالیت عبدالرشید در ژاپن
۲۳۳	فعالیت دینی و فرهنگی ترکان در کره تحت نظر ژاپنی ها
۲۳۴	ارتباطات ژاپن با ترکان کره ای و تأثیر ترکان و اسلام در کره
۲۳۵	منابع و مآخذ
۲۴۷	نمایه

مقدمه

قبول یک دین جدید دگرگونی‌هایی در اعتقادات، اندیشه و چگونگی زندگی به وجود می‌آورد. این مسئله امروزه نیز همچنان اهمیت خود را حفظ کرده است. چنین دگرگونی می‌تواند هستی ملت‌ها را حفظ کند و با سرعت به سوی پیشرفت سوق دهد و یا عامل تزلزل شخصیت ملی آن ملت شود. ترکان در طول تاریخ خود، چه در ترکستان و چه در قلمروهایی که مهاجرت کرده‌اند، ادیانی نظیر بودایی، یهودی، مسیحی و مانوی را قبول کرده‌اند. این پذیرش ادیان جدید توسط بخشی از آنها صورت گرفته و گروه بزرگی از آنها معتقدات و رسومات ملی خود را حفظ کرده‌اند. قبول ادیان جدید به صورت محدود به علت هماهنگی نشدن پرنسیب این ادیان با بنیۀ ملی آنها باعث گم شدن فرهنگ ملی ترکان شده است. بیلگه خاقان ترک از وزیرش تونیوکوک خواسته بود که یک معبد بودایی بسازد. وزیر در جواب خاقان گفته بود دینی که جنگ کردن و ذبح حیوانات را ممنوع ساخته، فقر را توصیه می‌کند. قبولش برای ترکان فلاکت به بار خواهد آورد.

با قبول یهودیت توسط ترکان خزر و قبول مسیحیت توسط بلغارها و مجارها امروز نمی‌توانیم از ترک بودن آنها صحبت کنیم، بلکه برعکس اینها قبول اسلام قدرت و روحیۀ تازه‌ای به ترکان بخشید که از استپ‌های آسیا تا داخل اروپا امپراتوری‌های بزرگ و پردوامی تشکیل دادند و پس از سقوط نیز توانستند موجودیت و هویت ملی خود را حفظ کنند. از این رو، ورود دسته‌جمعی ترکان به

دین اسلام، نسبت به سایر قبایل ترکان که ادیان دیگری را نیز پذیرفتند، فرق اساسی دارد. دنیای اسلام از زمان فتوحات اولیه خود با ترکان در تماس بوده‌اند، ولی بعد از سه قرن، در اواسط قرن دهم میلادی به صورت گروه‌های بزرگی اسلام را پذیرفتند و بعد از مدت کوتاهی اسلام به صورت دین ملی ترکان درآمد. در این مدت سیصدساله میان ترکان و اسلام مجادله‌های سخت زیادی صورت گرفت؛ به همین دلیل اسلام نتوانست میان ترکان گسترش پیدا کند. با روی کار آمدن خلافت عباسیان به کمک ایرانیان و ترکان، خلفای عباسی در اوایل تحت تأثیر ایرانیان بودند و اعراب نیز از این کار ناراحت بودند. در زمان خلیفه مأمون اعراب به تمام معنی در این اندیشه خود با عدم موفقیت روبه‌رو شدند. دو قوم عرب و ایرانی به علت مجادلات زیاد همدیگر را تضعیف کردند. اولی خسته از دو قرن حاکمیت و دومی به علت داشتن گذشته پرافتخار و برای زنده کردن دوباره آن.

این حاکمیت بزرگ با سازمان‌های اداری گسترده منتظر یک حکومت بود. ترکان با استفاده از این اوضاع مساعد، بدون از دست دادن انرژی خود پای به میدان نهادند. در دوران بنی‌امیه و اوایل عباسیان در مورد ترکانی که به خدمت اسلام وارد شده‌اند، اطلاعات کمی در منابع یافت می‌شود. تنها به اسامی و شرکت آنها در یکی دو حادثه به صورت کوتاه اشاره شده است. تنها در دوره خلیفه معتصم به مطالب فراوانی درباره فعالیت‌های سیاسی و نظامی برخورد می‌شود. اولین گروه وارد شده به دنیای اسلام، اسامی ترکی آنها و محل انتصابشان ما را یاری می‌کند، اما بعد از مدت کوتاهی به سبب آنکه ترکان تحت تأثیر فرهنگ عرب قرار گرفته بودند و نام‌گذاری عربی در میان آنان رواج یافت، شناخت آنها ما را با مشکل می‌سازد.

مغولان نیز پس از اتمام تخریبات اولیه با ایجاد نظام قدرتمند در آسیا و

تأمین امنیت دوباره راه‌های جاده ابریشم باعث گسترش تجارت آسیا و اروپا شدند. سیاحان اروپایی توانستند از راه روسیه و آلتین اردو تا چین، سرای خوارزم، اترار و آلمالیک رفت و آمد داشته باشند؛ به طوری که درآمد مغولان در تبریز از پادشاهی فرانسه بیشتر شده بود. شهرهای تخریب شده به تدریج از نو احداث شدند و تجارت و ارتباطات دنیای اسلام نسبت به گذشته افزایش یافت. گسترش این ارتباطات و ورود قطب‌نما، دستگاه چاپ و باروت به اروپا تمدن اروپا را دگرگون ساخت. یاسای مغولی در باور و اندیشه‌های فکری قلمروهای فتح شده دخالت نکرد؛ به همین دلیل صاحبان ادیان مختلف از اسلام، مسیحیت، یهودی و شمنیسم در حضور خاقان‌ها به مناظره می‌پرداختند. دنیای مسیحیت با ارسال هیئت‌های سیاسی و مذهبی سعی در کشاندن مغولان به سوی مسیحیت و استفاده از آنها علیه دنیای اسلام داشت، اما این کوشش آنها با شکست مواجه شد. با گسترش راه‌های تجاری در کریمه و در کناره‌های رودخانه ایدیل (ولگا) مراکز جدید اسلام به وجود آمدند و باعث مسلمان شدن بخش مهمی از اهالی قفقاز شد. تمام منطقه دشت به صورت به صورت مملکت اسلامی درآمد. در جنوب و شمال صحرای آسیای مرکزی اسلام به گسترش خود ادامه داد.

قبل از استیلای مغولان در چین، گسترش دین بودایی و مسیحیت جای خود را در این کشور به اسلام داد. با تصرف قلمروهای گسترده‌ای از چین، ترکستان، ایران، هندوستان و روسیه و با اعمال حاکمیت در این کانون‌ها، بسیاری از حکام جدید در این قلمروها شکل گرفتند؛ نظیر نوادگان باتودر دشت قبچاق، ایلخانان در ایران، جغتایی‌ها در ماوراءالنهر و قویلای در چین که در تمام این قلمروها فرهنگ ایران اسلامی به موجودیت خود ادامه داد.